

LA NOGUERA
DESAPAREGUDA

LA NOGUERA DESAPAREGUDA

Gerard Costa Serret

LA NOGUERA DESAPAREGUDA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: febrer del 2024

© dels textos: Gerard Costa Serret

© de les fotografies: diversos autors

© de l'edició: Editorial Efadós

© de la col·lecció: Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torreneres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Idea original, disseny i fotocomposició:

Editorial Efadós

Hi col·laboren:

Consell Comarcal de la Noguera
Institut d'Estudis Ilerdencs de la
Diputació de Lleida

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de la portada:

Autoria desconeguda / Fons Històric. Fundació Endesa

Fotografia de la portadella:

Autoria desconeguda / SPBDIEI - Llegat Benavent

Acrònims:

AFCEC (Arxiu fotogràfic del Centre Excursionista
de Catalunya)

AFIEI (Arxiu fotogràfic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs
de la Diputació de Lleida)

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)

SPBDIEI (Servei de Patrimoni Bibliogràfic i
Documental de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la
Diputació de Lleida)

ISBN 978-84-19239-84-6

DL B-1928-2024

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb
l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per
la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment
d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de
Drets Reprògràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

INTRODUCCIÓ

Un viatge en el temps

Pàg. 13

EL NUCLI URBÀ

Entre muralles, castells i esglésies

Pàg. 79

CALENDARI FESTIU

Unes tradicions seculares

Pàg. 129

TREBALL I OFICIS

Les activitats econòmiques de la Noguera

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Introducció

UN VIATGE EN EL TEMPS

Gerard Costa Serret · Historiador

Observar una fotografia és tractar de tu a tu el passat. La imatge és una eina valuossíssima i poderosa per conèixer, recordar o reviure instants, esdeveniments passats i espais transformats. Una mera fotografia esdevé, amb el pas del temps, un document històric, visual i gràfic que ens mostra els costums i les maneres de viure d'un indret i d'una societat. El seu valor informatiu, doncs, és indiscutible. De fet, dins dels nombrosos i diversos usos que ha tingut la fotografia al llarg dels seus 200 anys de vida,

un paper destacat el té el seu valor informatiu. La càmera justifica i procura proves. Captura la realitat.

Les fotografies, com les persones, també envelleixen i són atacades per malalties –en aquest cas, les pròpies del paper o del suport corresponent–, desapareixen, es tornen més valuoses, es compren i venen, s'encolen en àlbums, es posen en marcs, es projecten i, sobretot, es reproduïxen. I és que fer una fotografia és crear un document històric que, sovint, ajuda a il·lustrar una part de la memòria col·lectiva del país.

Les més de cent imatges que conformen aquest recull són resultat d'un exhaustiu buidatge de nombrosos

arxius, fons i col·leccions públics i privats. Vertebrada en tres capítols, la successió d'imatges ens mostra la transformació dels espais que configuren l'estructura urbana i rural de la comarca des de finals del segle XIX fins a la dècada dels vuitanta del segle XX. El primer capítol és dedicat al nucli urbà i a la geografia que conforma la nostra comarca, els indrets on localitzem els edificis principals dels nostres pobles i ciutats, les esglésies i convents, els carrers i places singulars, com també els serveis de transport que ens permeten traslladar-nos arreu. El capítol següent ens mostra el calendari festiu més tradicional i les festes més singulars de la Noguera, des de les festes d'entrada de l'any, Sant Antoni, Corpus, les festes majors o els homenatges a la Velleja fins al Ranxo de Ponts o els fanalets de Sant Jaume. Finalment, el darrer

JOAN SALVIA PINÓS / COL·LECCIÓ GERARD COSTA SERRET

capítol mostra el treball i els oficis perduts, l'agricultura i la ramaderia, la indústria, els cafès, hostals i fondes. Un veritable viatge en el temps i un passeig per una comarca, la Noguera, que actualment ja no existeix o s'ha transformat. I és que els pobles, com les persones, tenen ànima, una que es transforma i evoluciona.

Aquest recull també és un homenatge als pioners de la fotografia a la nostra comarca. Esmentar-ne alguns noms és un perill, ja que ràpidament podem caure en el parany d'oblits imperdonables. Malgrat això, és necessari efectuar un reconeixement a aquells primerencs que, amb les seves càmeres més o menys rudimentàries, van iniciar la reproducció de la realitat en un temps en què la dificultat per obtenir una imatge era molt gran. Un dels primers és el balaguerí Francesc Rúbies i Berenguer,

amb ascendència a Vilanova de la Sal, que arribà a ser alcalde de la ciutat i director de diverses publicacions periòdiques balaguerines a l'entrant del segle xx, com ara *La Falç* (1912-16). D'ell només ens han arribat unes quantes imatges en albúmina, un procediment fotogràfic d'obtenció d'un positiu per contacte directe a partir d'un negatiu de vidre, que entre els anys 1855 i 1895 va ser el tipus de còpia positiva més utilitzada pels fotògrafs. És precisament en aquest moment quan Francesc Rúbies duu a terme les fotografies que se'n coneixen, com les del carrer del Pont, un home fent cistells al pont i una processó enfilant la costa del Sant Crist, totes elles de finals del segle xix. Tampoc no podem oblidar Joan Salvià Civit, nascut a cal Niubó de Tiurana el 1867. Era farmacèutic de professió i ho compaginà amb la fotografia *amateur*. S'hi

ADOLF MAS / AFIEI

ELS PRIMERS ACTES FOTOGRAFIATS

A la pàgina anterior, un grup de gent participa en un acte a Vilanova de Meià a principis del segle xx. Cal tenir present que, als inicis de la fotografia, només les grans ocasions podien ser immortalitzades per l'elevada despesa que suposava fer una simple fotografia i positivar-la.

UNS PAISATGES DE FOTOGRAFIA

Una parella d'avis travessa el Segre a l'altura del poble de Vernet, nucli d'Artesa de Segre, a principis del segle xx. Malgrat que no ens separen tants anys d'aquestes imatges, ens sobten les transformacions socials i paisatgístiques que hi apreciem.

JOAN COMABELLA MALUQUER / COL·LECCIÓ GERARD COSTA SERRET

inicià, com a mínim, a partir del 1906 i va viure en primera persona els avenços de la tècnica fotogràfica. De Salvià cal destacar els retrats efectuats en un estudi improvisat al pati de casa seva, a Ponts, on residia i feia de farmacèutic, la riuada del 1907 o els principals actes públics esdevinguts a Ponts fins a la seva mort, el 1940. A partir d'aquí, moltes altres persones aficionades a la fotografia i professionals van passar a engrossir la llista, com Solanes o Calvet, a Artesa de Segre; Daniel Torruella, Francesc Borràs i Pau Bertran, a Balaguer, o Joan Salvià Pinós, a Ponts, per esmentar-ne alguns.

En l'àmbit personal em fascinen les fotografies antigues. L'estètica d'una imatge fotogràfica reflecteix el ressò del passat recent i ens allunya la temptació d'idealitzar un passat que ja no existeix, una realitat

que s'ha evaporat i desapareix segon a segon. Des de les més velles i descolorides imatges, passant per les rígides i encartonades fins a les que s'amaguen en negatiu sobre un vidre o un plàstic, les fotografies esdevenen una finestra al passat que activa el mecanisme de la nostàlgia i incita l'observador a conèixer o recordar la vida que s'hi amaga. El llibre que teniu a les mans ens ofereix un passeig per la comarca dels nostres pares i mares, padrins i padrines, des del nucli urbà fins a la masia més perduda del Montsec. Pobles actualment abandonats, pobles desapareguts fruit de la *voràgine* pantanística de l'obra de la Canadenc, pobles i ciutats que van donar aixopluc als que ens han precedit en temps passats i que ara també formen part de la nostra memòria i de la nostra identitat.

AUTORIA DESCONEGUDA / COL·LECCIÓ GERARD COSTA SERRET

EL NUCLI URBÀ

Entre muralles, castells i esglésies

La fesomia i la silueta dels nostres pobles i ciutats venen marcades sovint pels edificis religiosos o militars –esglésies i castells, bàsicament–, que confereixen al lloc un aire antic i llunyà. Igualment, molts dels pobles de la comarca eren resguardats per altes i robustes muralles que, durant l'esdevenir dels segles, els protegiren de guerres i setges. No obstant això, en el moment en què les muralles de les nostres ciutats i els nostres pobles van cedir a finals del segle XIX, els nous eixamples es van convertir en un mirall de la societat que hi residia. Van néixer nous carrers, es van dibuixar i traçar les noves línies generals dels nuclis habitats, i noves vies es van enllaçar amb les principals carreteres que encara avui dia travessen la comarca de cap a cap. L'arribada de l'enllumenat urbà, de l'electricitat o de l'aigua corrent a les cases accelerà la seva implantació en entrar al segle XX i transformà enormement i deixà pràcticament irreconeixible el paisatge urbà de la nostra comarca, marcant un punt d'inflexió claríssim en la història dels nostres pobles i ciutats. Les càmeres, sortosament, ens en van deixar testimoni.

LLUÍS MARIÀ VIDAL / AFCEC

L'AMETLLA DEL MONTSEC

Va ser un municipi independent fins a mitjan segle XIX, moment en què s'annexionà a Fontllonga i, posteriorment, a Camarasa. En aquesta pàgina, la vista més antiga que es coneix de l'Ametlla, datada el 26 d'abril del 1893, en la qual s'identifica l'església de Santa Maria i el nucli urbà més immediat.

LA BARONIA DE SANT OISME

A l'esquerra de la Noguera Pallaresa, just a la sortida del congost de Terradets, hi trobem el poble de la Baronia. A la pàgina de la dreta, una vista de principis del segle XX en què podem identificar el poble i el seu pont medieval abans de la construcció de l'embassament de Camarasa.

AUTORIA DESCONEGUDA / FONDS HISTÓRIC, FUNDACIÓ ENDESA

